

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ

พ.ศ. 2398 - 2453

นางสาวสาวิตรี ทัพทะสุต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2527

ISBN 974-563-432-8

008616

i17912647

THE RELATIONS BETWEEN THAI, CHINESE AND WESTERN COMMUNITIES
IN BANGKOK 1855 - 1910

Miss Sawitree Dabbhasuta

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of History
Graduate School
Chulalongkorn University

1984

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก
 ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 - 2453
 โดย นางสาวสาวิตรี ทักษะสุด
 ภาควิชา ประวัติศาสตร์
 อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ปิยนัด บุนนาค

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

ปิยนัด บุนนาค คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 (รองศาสตราจารย์ ดร.สุประกิจรัฐ บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... *ปิยนัด บุนนาค* ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตยา สาระยา)
 ปิยนัด บุนนาค กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ปิยนัด บุนนาค)
 ปิยนัด บุนนาค กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญกร กาญจนจारी)
 ปิยนัด บุนนาค กรรมการ
 (อาจารย์มัลลิกา มัสอูดี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 - 2453
ชื่อนิสิต	นางสาวสาวิตรี ทัพพะสุต
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ปิยนาด มุขนาค
ภาควิชา	ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา	2526

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ซึ่งเป็นกลุ่มชน 3 กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 จนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2453 การศึกษาแบ่งออกเป็น 5 บท คือ บทที่ 1 ว่าด้วยการก่อตัวและการขยายตัวของชุมชน ตลอดจนบริเวณที่หึ่งของชุมชนทั้ง 3 กลุ่ม บทที่ 2 กล่าวถึงรายละเอียดของแต่ละชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวกับโครงสร้างของสังคม ความสัมพันธ์ภายในชุมชน และวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนนั้น ๆ บทที่ 3 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างทั้ง 3 ชุมชน บทที่ 4 กล่าวถึงปัญหาความขัดแย้ง และผลกระทบของปัญหาในระหว่าง 3 ชุมชนดังกล่าว บทที่ 5 เป็นการศึกษาถึงนโยบายของรัฐบาลไทยในการปกครองชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ และจบลงด้วยบทสรุป

ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ นั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ความสัมพันธ์ทางค่านิยมเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ทางค่านิยมสังคม ในค่านิยมสัมพันธ์ทางค่านิยมเศรษฐกิจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 พวก คือ

1. ความสัมพันธ์ในระหว่างฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจ ถึงแม้ว่าชนชั้นสูงของทั้ง 3 ชุมชนจะมีการเข้าหุ้นร่วมกันดำเนินกิจการก็ตาม แต่ส่วนมากแล้วความ

สัมพันธ์ในระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจจะเป็นบทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกมากกว่า ชาวไทยมิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวเท่าใดนักเพราะไม่มีความชำนาญทางค่านนี้ ขณะเดียวกันผู้ดำเนินการทางธุรกิจก็มีความสัมพันธ์กับผู้ใช้งาน คือชาวไทย และ ชาวจีน ค่วย

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภค ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เห็นได้ชัดเจนในระหว่างชาวไทยและชาวจีนเป็นสำคัญ ชาวตะวันตกมีค้อยไค้มาเกี่ยวข้องกับค่วยเท่าใดนัก เพราะการค้าของชาวตะวันตกเป็นการค้าขายส่ง หรือกิจการส่งเข้าและส่งออกสินค้า

สำหรับความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ประกอบค่วยความสัมพันธ์ใน 3 ลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์ทางค่านวัฒนธรรม โดยทั่วไปแล้วชาวไทยและชาวจีนมีความผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม โดยที่ชาวจีนจะกลายเป็นฝ่ายที่กลายมาเป็นไทยมากกว่า อย่างไรก็ตามชนชั้นสูงของไทยและจีนนั้นมีการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาค่วย เพราะต้องการแสดงว่าตนมีความเจริญเท่าเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งจะมีผลในการติดต่อกับชาวตะวันตก ส่วนชาวตะวันตกนั้นไม่ปรากฏว่าเป็นฝ่ายรับวัฒนธรรมไทยและจีน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชาวตะวันตกถือว่าตนเป็นผู้มีวัฒนธรรมสูง จึงมิได้รับวัฒนธรรมจากผู้ที่ยกย่องว่า

2. ความสัมพันธ์ทางศาสนา ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและจีน เพราะมีความเชื่อพื้นฐานใกล้เคียงกันอยู่แล้ว รวมทั้งมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมค่านต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด นอกจากนี้แล้ว ชาวจีนจำนวนหนึ่งมีความสัมพันธ์ทางศาสนากับชาวตะวันตกอีกค่วย คือ นับถือศาสนาคริสต์ ทั้งนี้เนื่องจากทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็ได้รับผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

3. ความสัมพันธ์ทางค่านบริการสาธารณประโยชน์ ในประเด็นนี้จะเห็นได้ถึงบทบาทของชาวตะวันตกมากกว่าคนกลุ่มอื่น เพราะเป็นกิจการที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถในวิทยาการสมัยใหม่ ในขณะที่ชาวไทยและชาวจีนยังไม่มีความรู้ในค่านนี้เพียงพอ โดยมีทั้งกิจการที่ให้เปล่าและหวังผลกำไร

นอกเหนือจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันแล้ว ทั้ง 3 ชุมชนนี้ยัง
 ได้มีปัญหาความขัดแย้งกันมางประการ แต่ไม่รุนแรงเท่าใดนัก และทางรัฐบาล
 ก็สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่าง
 ชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453
 นี้เป็นไปในทางที่ดีมากกว่าการมีปัญหาระทบกระทั่งกัน ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัย
 สำคัญหลายประการ ประการแรก คือบริเวณที่ตั้งชุมชนของทั้ง 3 กลุ่มชนนี้
 ค่อนข้างมีการแบ่งแยกกัน มิได้ปะปนกันอยู่ทั่วพระนคร ซึ่งจะเป็นเหตุแห่งความ
 ขัดแย้งกันได้ง่าย ประการที่ 2 แต่ละชุมชนนั้นไม่สามารถรวมตัวกันภายใน
 ชุมชนอย่าง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ บางก็มีข้อขัดแย้งภายในชุมชนของตน
 ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องแสวงหา
 ความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น เพื่อผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเป็นสำคัญ ประการที่ 3
 คือ การดำเนินนโยบายของรัฐบาลซึ่งพยายามปกครองทั้ง 3 ชุมชนนี้ให้อยู่รวม
 กันอย่างสันติสุข โดยมีนโยบายสำคัญ คือ การขจัดสาเหตุแห่งความขัดแย้ง
 ระหว่างแต่ละชุมชน รวมทั้งพยายามเอาใจชาวจีนและชาวตะวันตก ซึ่งมีความ
 สำคัญต่อการปรับปรุงประเทศในขณะนั้น อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ได้คอยควบคุม
 มิให้ชาวต่างชาติพวกหนึ่งพวกใดมีอิทธิพลมากเกินไป ซึ่งจะนำไปสู่ความกระทบ
 กระทั่งระหว่างกันได้ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาว
 ไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นไปในทางที่
 ดีมากกว่าจะมีปัญหาขัดแย้งกัน

1. Relations among the business entrepreneurs.

Although those at high social levels of the three communities joined together to form business partnerships, there were many more Chinese and Western entrepreneurs than Thais. Thai people did not take much part in all of this business activity due to a lack of skill in this area. In addition, the entrepreneurs also had relations with Thai and Chinese laborers.

2. Relations between entrepreneurs and consumers.

This was primarily a relationship between Chinese and Thai people. The Westerners were not much concerned with the local market since their trade was either wholesale or import-export.

As for social relations, they were of 3 types:

1. Cultural relations. In general, there was a great deal of cultural assimilation between Thai and Chinese. The Chinese people tended to prefer being considered as Thai. However those, at high social levels in both the Thai and Chinese communities also accepted western culture to show that they were a modern and civilized people. This helped in their contacts with Westerners. As for the Westerners, they did not absorb Thai or Chinese culture since they regarded their own as superior and did not accept those regarded as inferior.

2. Religious relations. This can be clearly seen between Thai and Chinese peoples since they have similar

backgrounds and close cultural relations in many respects. Moreover, a group of Chinese were influenced by Western missionaries and later converted to Christianity. This relationship was mutually beneficial.

3. Public welfare relations. Westerners had a greater influence on public welfare relations than did the Thai or Chinese due to their technical expertise. Important public welfare projects initiated by the Westerners were both profit and non-profit activities.

Despite a good business relationships, there were some conflicts among these three communities. But the conflicts were not so serious and the government could easily control the situation. Thus, we can say that the relationship among the Thai, Chinese and Western communities in Bangkok during 1855 - 1910 was favorable. This was due to many factors. Firstly, the locations of the three communities were separated. These peoples did not mix throughout the city which might easily have caused conflicts. Secondly, each community had it's own problems. Some had conflicts among themselves. Meanwhile, each community was not self-sufficient which necessitated relationships with others. Thirdly, the government policy towards these three communities was aimed at making them live together peacefully. The main policy was to get rid of the conflicts among the three groups and please the Chinese as well as the Westerners, both of which had

important roles to play in the country's development during that period. However, the government had to prevent any one group from having too much power which might eventually lead to conflicts. Thus, the Thai, Chinese and Westerners living in Bangkok had good relations during that period.

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจากรองศาสตราจารย์ปิยนาด มุขนาค อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้ให้คำแนะนำอันมีค่า เพิ่มเติมข้อมูล ตลอดจนสะดวกเวลาตรวจแก้ไขด้วยความเอาใจใส่อย่างละเอียดถี่ถ้วน รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชิตา สาระยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจารี และอาจารย์มัลลิกา มีสอคู ที่กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำแนะนำและข้อวิจารณ์ต่าง ๆ อันทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์มากขึ้น ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี คุ้ม ศาสตราจารย์ วิลาสวงศ์ พงศ์บุตร และคุณนิจ หนีงชีระนันท์ ที่กรุณาให้คำแนะนำแนวทางในการค้นคว้ามาตั้งแต่เริ่มแรก ตลอดจนรองศาสตราจารย์มานพ พงศทัต และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวิธนา ชาคานิติ แห่งภาควิชาผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่กรุณาเอื้อเฟื้อแผนที่เก่าและให้คำแนะนำต่าง ๆ ในการทำแผนที่

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ ที่กรุณาเสนอข้อคิดเห็นและให้คำแนะนำต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรางค์ศรี ตันเสียงสม ผู้ทำหน้าที่ประสานงานกับบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้อย่างทันเวลาในปีการศึกษา 2526 นี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

คำแนะนำและความเอาใจใส่จากเพื่อน ๆ เป็นอีกส่วนหนึ่งแห่งความสำเร็จนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณคารารัตน์ เมตตาริกานนท์ ที่ได้เอาใจใส่ช่วยเหลือเป็นพิเศษตั้งแต่ต้น รวมทั้งคุณยุภาพร เจือจินคา ที่ได้เอื้อเฟื้อข้อมูลบางประการ และขอขอบคุณ คุณปิยนาด ทัฬหะสุต ผู้ช่วยเหลือในการทำแผนที่ คุณจารุณี ทัพย์พิมานชัยกร ผู้พิมพ์วิทยานิพนธ์นี้ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจน คุณแฉวน สาริกา ผู้จัดสำเนาวิทยานิพนธ์ให้เสร็จเรียบร้อยอย่างทันเวลาที่กำหนด

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะไม่เกิดขึ้นถ้าขาดแรงบันดาลใจจากคุณย่าและ
คุณยาย ผู้ซึ่งเคยมีชีวิตรอยู่ในกรุงเทพฯ มาแต่เยาว์วัย และได้เล่าเรื่องราว
ความเป็นไปในครั้งนั้นให้คุณเขียนไว้รับฟังตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นเด็ก ทำให้มี
ความตั้งใจและผูกพันกับเรื่องราวของสังคมกรุงเทพฯ และใครจะค้นคว้ามาก
ขึ้น ในขณะที่ทำวิทยานิพนธ์นี้ คุณพ่อ คุณแม่ รวมทั้งพี่ชายได้กรุณาให้ความ
เอาใจใส่ช่วยเหลือทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ ตลอดจนเป็นกำลังใจ ซึ่งมีส่วน
สำคัญที่ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ในที่สุด ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญแผนที่	ณ
สารบัญตาราง	ด
บทนำ	1
บทที่	
1 การก่อตัวของชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ..	9
ขอบเขตของกรุงเทพฯ ในระหว่าง พ.ศ. 2398 -	
2453	9
การก่อตัวของชุมชนชาวไทย	15
ปัจจัยที่มีผลต่อการก่อตัวของชุมชน	15
ลักษณะการก่อตัวของชุมชน	18
บริเวณที่ตั้งชุมชน	20
การก่อตัวของชุมชนชาวจีน	27
ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของชุมชน	29
กลุ่มชาวจีนที่เข้ามาในกรุงเทพฯ	35
บริเวณที่ตั้งของชุมชน	37
การก่อตัวของชุมชนชาวตะวันตก	42
ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของชุมชน	51
กลุ่มชาวตะวันตกที่เข้ามาในกรุงเทพฯ	55
บริเวณที่ตั้งของชุมชน	55

บทที่

2	โครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวไทย จีน และ ตะวันตก	60
	ชุมชนชาวไทย	60
	โครงสร้างของสังคม	60
	วิถีการดำเนินชีวิต	66
	ความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวไทย	74
	ชุมชนชาวจีน	77
	โครงสร้างของสังคม	78
	วิถีการดำเนินชีวิต	87
	ความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวจีน	96
	ชุมชนชาวตะวันตก	105
	โครงสร้างของสังคม	105
	วิถีการดำเนินชีวิต	110
	ความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวตะวันตก	124
3	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ	129
	ปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์	129
	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน	141
	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	141
	1. ความสัมพันธ์ในระหว่างฝ่ายผู้ประกอบการ ธุรกิจ	144
	2. ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจ และฝ่ายผู้บริโภค	153

บทที่

3

	ความสัมพันธ์ทางสังคม	164
	1. คำนวณธรรม	164
	2. คานศาสนา	175
	3. คานการบริการสาธารณสุขประโยชน์	181
4	ปัญหาและผลกระทบของปัญหาในระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก	187
	ชุมชนชาวไทย	187
	ชุมชนชาวจีน	189
	1. ปัญหาอ้งยี่	189
	2. ปัญหาการประท้วงหยุดงานของชาวจีน ..	198
	ชุมชนชาวตะวันตก	207
5	นโยบายของรัฐบาลไทยในการปกครองชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ	225
	นโยบายป้องกันความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและ ชาวต่างชาติ	228
	นโยบายผูกใจชาวต่างชาติ	235
	นโยบายการควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติ	242
	ท่าทีของชาวไทย จีน และตะวันตกที่มีต่อนโยบาย ของรัฐบาล	254
	บทสรุป	263
	บรรณานุกรม	269
	ภาคผนวก	290
	ประวัติการศึกษา	302

สารบัญแนบที่

	หน้า
แผนที่เขตกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 4	7
แผนที่เขตกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 5	8
แผนที่แสดงสถานที่สำคัญย่านต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ในสมัย รัชกาลที่ 4 - 5	13
แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ปลายรัชกาลที่ 5	14

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางแสดงจำนวนชาวจีนในกรุงเทพฯ ร.ศ. 128	85
ตารางแสดงจำนวนชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ ร.ศ. 128	106
ตารางแสดงจำนวนเที่ยวเรือชาติตะวันตกเข้ามาค้าขายที่ท่า กรมศุลกากร พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900)	108

สาเหตุในการศึกษาและวิจัย

ระยะเวลาภายหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา จนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2453 นั้น เป็นช่วงเวลาที่มิชชันนารีและชาวตะวันตกเดินทางเข้ามา กรุงเทพฯ มากขึ้นกว่าเดิมอย่างเห็นได้ชัด สำหรับชาวจีนในเวลานั้นเมืองจีนกำลังเกิดภัยพิบัติจากการสู้รบแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ตลอดจนทุกขภิกขภัยทางธรรมชาติต่าง ๆ อันนำมาซึ่งความอดอยากยากจน ด้วยเหตุนี้ชาวจีนเป็นจำนวนไม่น้อยจึงต้องการ เดินทางออกไปแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่นอกประเทศ ส่วนชาวตะวันตกนั้น ภายหลังจากบ้านเมืองของตนได้เข้าสู่สภาวะความสงบ ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามไปแล้ว ก็ได้มีการ เดินทางออกนอกยุโรปเพื่อแสวงหาอำนาจในดินแดนอื่นอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เป็นผลมาจากความต้องการแหล่งวัตถุดิบและแหล่งระบายสินค้าที่กำลังทวีมากขึ้น ภายหลังจากปฏิวัติอุตสาหกรรม รวมทั้งแนวความคิดจักรวรรดินิยมที่กำลังมีบทบาทสำคัญในเวลานั้น ขณะเดียวกันทางเมืองไทยได้เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับต่างประเทศมากขึ้น อีกทั้งมีการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ในการนี้จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ซึ่งจะนำไปสู่ความต้องการทั้งความรู้จากชาวตะวันตกและผู้ประกอบการชาวจีน สภาพการณ์เช่นนี้จึงทำให้กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมในเวลานั้นประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบทบาทและฐานะแตกต่างกัน 3 กลุ่ม ซึ่งได้มีที่ตั้งชุมชนของตนอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของเมืองกรุงเทพฯ คือ ชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ดังนั้นจึงควรจะมีการศึกษาถึงชุมชนดังกล่าว ซึ่งจะเป็นวิธีทางหนึ่งที่ทำให้เข้าใจสภาพของสังคมกรุงเทพฯ ในขณะนั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา ลักษณะโครงสร้าง และที่ตั้งชุมชน
ของชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453
ตลอดจนการดำเนินชีวิตภายในชุมชนนั้น ๆ

2. เพื่อศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระหว่างทั้ง
3 ชุมชนนี้ รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว

3. เพื่อศึกษาถึงนโยบายของรัฐบาลไทยที่มีต่อการปกครองทั้ง
3 ชุมชน อีกทั้งการตอบสนองของกลุ่มชนเหล่านี้ต่อนโยบายของรัฐบาลไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และ
ตะวันตก ในกรุงเทพฯ เฉพาะระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 อันเป็นช่วง
เวลาที่ไทยได้เริ่มทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ซึ่งเป็นแม่บทของสนธิสัญญาที่
ไทยทำกับประเทศตะวันตกอื่น ๆ ต่อมาจนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวไทย จีน และ
ตะวันตก เป็นกลุ่มชนที่มีบทบาทสำคัญในสังคมกรุงเทพฯ และมีจำนวนมากอย่าง
เห็นได้ชัดกว่าในช่วงเวลาอื่นดังที่กล่าวแล้วในเรื่องสาเหตุในการศึกษาและ
วิจัย หลังจากระยะเวลาไปแล้ว ชาวจีนและชาวตะวันตกก็ได้มีบทบาทที่เปลี่ยน
แปรไปจากเดิม กล่าวคือ ชาวจีนได้พยายามเข้ามามีบทบาททางการเมือง
มากขึ้น ส่วนชาวตะวันตกนั้นก็ได้อ่อนคลายบทบาทของตนในภูมิภาคแถบนี้ลง
เพราะเริ่มมีเหตุแห่งความขัดแย้งในยุโรปเพิ่มมากขึ้น อันจะนำไปสู่สงครามโลก
ครั้งที่ 1 สำหรับทางฝ่ายไทยนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระราชบิดา ก็ได้ทรงมีพระบรมราโชบายในการ
ปกครองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายต่อ
ชาวจีน ซึ่งได้เพิ่มการเพ่งเล็ง ควบคุม และต่อต้านการหัวอานาจของชาวจีน
อย่างมากขึ้น ภาวะการณ์เช่นนี้จึงน่าจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย

จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัวมีความเปลี่ยนแปลงบางประการไปจากสมัยก่อนหน้านั้น ซึ่งจะไม่อยู่ใน
ในขอบข่ายของการวิจัยเรื่องนี้

วิธีการวิจัยและข้อมูลที่ใช้

การวิจัยนี้ได้ใช้วิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical
Discription) เป็นแนวทางสำคัญ โดยอาศัยวิธีทางประวัติศาสตร์
(Historical Approach) วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เป็นหลักฐาน ซึ่งประมวล
จากทั้งหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) และหลักฐานชั้นรอง
(Secondary Sources) เพื่อให้การวิจัยนี้เป็นไปตามเหตุผลและความถูก
ต้องใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงในเวลานั้นอย่างมากที่สุด

เนื่องด้วยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นเรื่องราวที่เน้นหนักถึงภาวะความ
เป็นไปของสังคม ซึ่งเอกสารของทางราชการมีได้กล่าวถึงเท่าใดนัก ดังนั้น
จึงได้ให้ความสำคัญแก่บันทึกร่วมสมัยของผู้คนที่ประสบเหตุการณ์ในขณะนั้น
ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นอกเหนือไปจากเอกสารชั้นต้นของทางราชการ
อีกด้วย แหล่งค้นคว้าข้อมูลเหล่านี้ คือ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ห้องวิจัยตราทหาร (ห้องค้นคว้า 312) หอสมุดแห่งชาติ

ห้องไมโครฟิล์ม หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดคารังราชานุภาพ

หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

การศึกษานี้จะทำให้ได้ทราบถึงลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนชาวไทย
จีน และตะวันตก ในระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 ว่ามีการอยู่ร่วมกันอย่างไร
มีความผสมกลมกลืนหรือขัดแย้งกันเพียงใด อะไรเป็นปัจจัยสำคัญ อีกทั้งจะทำให้ได้

ทราบถึงแนวนโยบายของรัฐบาลในการจัดการปกครองกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีฐานะและบทบาทต่างกัน ในสังคมซึ่งรัฐบาลอาจจะนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินนโยบายต่อชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อต้องเผชิญปัญหาในลักษณะเดียวกันเช่นนี้อีก

ตัวอย่างข้อที่ใช้ในเชิงอรรถและบรรณานุกรม

ร.5	- เอกสารรัชกาลที่ 5
กษ.	- เอกสารกระทรวงเกษตราธิการ
กต.	- เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ
ก.	- เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2419 - 2454)
น.	- เอกสารกระทรวงนครบาล
บ.	- เอกสารเบ็ดเตล็ด
ฉ.	- เอกสารสับชุดฝรั่งเศษ อังกฤษ
ม.	- เอกสารกระทรวงมหาดไทย
รล.	- เอกสารกรมราชเลขาธิการ
ศ.	- เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ

คำจำกัดความของ "ชุมชน"

คำว่า "ชุมชน" (Community) นี้ มีนักสังคมวิทยาได้ให้คำจำกัดความไว้หลายความหมาย ซึ่งมีทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และมีความแตกต่างกันในบางประเด็น เช่น

โรเบิร์ต เอ็ม. แมคคีเวอร์ (Robert M. Maciver) อธิบายว่าชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และมีความสนใจในหลายสิ่งหลายอย่างร่วมกัน

ยอร์ช เอ. ฮิลเลอรี (George A. Hillery Jr.) พบว่าจากการให้ความหมายของนักสังคมศาสตร์ 69 คนจากทั้งหมด 94 คน ที่เลือก

สำรวจ ถึงเอาความสัมพันธ์สังสรรค์กัน การอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และการผูกพันกันของผู้คนในสังคม เป็นเกณฑ์ในการให้ความหมายของคำว่า ชุมชน

คิงส์ลีย์ เดวิด (Kingsley David) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณท้องที่หนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นพูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และมีการกระทำไปตามทัศนคติที่เป็นไปในแนวเดียวกัน¹

ถึงแม้ว่าคำนิยามของนักสังคมวิทยาจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็สามารถเห็นได้ว่ามีประเด็นสำคัญบางประเด็นที่ร่วมกันอยู่ ดังนั้นถ้าจะพิจารณาความหมายของ "ชุมชน" อย่างไม่ซับซ้อนนัก ก็พอจะสรุปได้ดังนี้ คือ จะต้องประกอบด้วย²

1. กลุ่มชน
 2. พื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยอย่างแน่นอน
 3. มีลักษณะร่วมกันบางประการ เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อถือ
- วิถีชีวิต เป็นต้น

ตามหลักวิชาสังคมวิทยา ชุมชนแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท แต่ที่ถือปฏิบัติกันทั่วไปแบ่งชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ

¹ณรงค์ เล็งประชา, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : โครงการผลิตเอกสารตำราเรียน วิทยาลัยครูนครปฐม, 2524), หน้า 138.

²อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร : โอเคียน-สโตร์, 2519), หน้า 22.

1. แบ่งตามขนาดของประชากร ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล เมือง
2. แบ่งตามฐานะทางเศรษฐกิจ เช่น เมืองน้ำมัน เมืองอุตสาหกรรม และหมู่บ้านชาวประมง
3. แบ่งตามความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ เช่น เทศบาล จังหวัด ภาค
4. แบ่งตามหลักการหรือลักษณะพิเศษของชุมชนนั้น ๆ อาทิ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวเขา หรือชุมชนชาวจีนในอเมริกา ที่เรียกว่า China Town¹

คั้งนั้นการพิจารณาการเป็นชุมชนของชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ในระยะเวลาที่ทำการศึกษา¹ จึงจะถือเอาเกณฑ์การพิจารณาชุมชนใน 3 ประเด็นแรกมาเป็นหลัก คือมีกลุ่มชน มีที่อยู่ที่แน่นอน และมีลักษณะร่วมกันบางประการ โดยถ้าจะแบ่งประเภทของชุมชนต่อไปแล้ว การแบ่งเป็นชุมชนไทย จีน และตะวันตกในลักษณะที่นำมาศึกษานี้จะจัดเข้าอยู่ได้ในประเภทที่ 4 คือ แบ่งตามหลักการ หรือ ลักษณะพิเศษของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งได้แก่การมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อและวิถีชีวิตที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

¹อุทัย นิรันดร์, สังคมวิทยาประยุกต์, หน้า 22.

